

UDK 94(477):323.272 «1919/1921»

DOI 10.2518/2307-7778.19.1.12

Роман ЛЕХНІЮК

кандидат історичних наук, асистент кафедри новітньої історії України Львівського національного університету імені Івана Франка вул. Університетська, 1, Львів, Україна, 79000 (r.lechniuk@gmail.com)

Roman LEKHNIUK

PhD. (History), Assistant professor of the Mykhailo Hrushevkyi Department of Contemporary History of Ukraine, Ivan Franko National University of Lviv 1 Universytetska str. Lviv, Ukraine, postal code 79000 (r.lechniuk@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3758-2019>

ПРИЧИНИ НЕВДАЧ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ НА СТОРІНКАХ «СПОМІНІВ З МОГО ЖИТТЯ» ОЛЕКСАНДРА БАРВІНСЬКОГО

Анотація. *Мета дослідження* – розкрити погляд одного з провідних українських політиків кінця XIX – першої чверті XX ст., Олександра Барвінського, на причини невдач українських державотворчих змагань 1917–1921 рр., висловлений ним на сторінках своїх неопублікованих мемуарів. **Методологія дослідження** базується на принципах історизму, науковості, верифікації, авторської об'єктивності, а також на використанні загальнонаукових (аналіз, синтез, узагальнення) та спеціально-історичних (історико-генетичний, історико-системний) методів. Одним із провідних методів, яким послуговувалися автори, став біографічний, що дав змогу крізь призму біографії Олександра Барвінського, Михайла Грушевського та Юліана Романчука з'ясувати бачення консервативним політиком причин поразки Української народної республіки та Західноукраїнської народної республіки. **Наукова новизна** полягає у використанні фрагментів неопублікованих частин мемуарів О. Барвінського, які ніколи раніше не ставали об'єктом вивчення. Завдяки цьому вперше з'ясовано ретроспективний погляд О. Барвінського на окреслені в темі явища. **Висновки** Погляд О. Барвінського на проблеми Української народної республіки та Західноукраїнської народної республіки є класичним консервативним аналізом суспільно-політичних процесів. Основну відповідальність за падіння двох українських держав покладається автором досліджуваних спогадів на М. Грушевського та Ю. Романчука. На думку О. Барвінського, саме їх діяльність, була причиною неготовності українського суспільства по обидва боки річки Збруч скористатись історичним шансом, який українці отримали впродовж 1917–1921 рр.

Ключові слова: Олександр, Барвінський, Михайло Грушевський, Юліан Романчук, Українська революція, консерватизм.

REASONS FOR FAILURES OF THE UKRAINIAN REVOLUTION ON THE PAGES OF OLEKSANDR BARVINSKYI'S «MEMOIRS OF MY LIFE»

Summary. *The purpose of the research is to analyze the views of one of the leading Ukrainian politicians of the late nineteenth – first quarter of the twentieth century, Alexander Barvinskyi, on the reasons why Ukrainian state-building competitions of 1917–1921 failed, which he expressed on the pages of his unpublished memoirs. The research methodology is based on the principles of historicism, a scientific approach, a verifying approach, the author's objectivity, as well as the use of general scientific (analysis, synthesis, generalization) and special-historical (historical-genetic, historical-system) methods. One of the leading methods used by the author is a biographical method that allowed, through the prism of Oleksandr Barvynskyi, Mykhailo Hrushevsky and Julian Romanchuk biographies, to find out the conservative politician's vision on reasons for the defeat of the Ukrainian People's Republic and the Western Ukrainian People's Republic. The scientific novelty is the following: in the article fragments of unpublished parts of the Oleksandr Barvinskyi's memoirs are used, which have never been the object of study before. Thanks to this, for the first time Oleksandr Barvinskyi's retrospective view on the analyzed phenomenon has been clarified. Conclusions.* Barvinskyi's view on the problems of the Ukrainian People's Republic and the Western Ukrainian People's Republic is a classic example of conservative socio-political analysis. In Barvinskyi's opinion the main responsibility for the fall of the two Ukrainian states lies on Mykhailo Hrushevskyi and Julian Romanchuk. According to Barvinskyi, their policy and activities were the reason for the

unpreparedness of Ukrainian society on both sides of the Zbruch River to use the historical chance that Ukrainians gained during 1917–1921.

Key words: *Oleksandr Barvinskyi, Mykhailo Hrushevsky, Julian Romanchuk, Ukrainian Revolution, conservatism*

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Життя та діяльність О. Барвінського, попри його важливе місце в національному житті галицьких українців останньої третини XIX – початку XX ст., все ще залишаються недостатньо вивченими. Аналізований у цьому тексті його погляд на події Української революції вперше є об'єктом вивчення. Натомість серед праць, присвячених загалом цій постаті, варто виокремити статті О. Аркуші (Arkusha, 1997) та І. Черновола (Chornovol, 2004), які є найгрунтовнішими пробами аналізу Барвінського. Окремі аспекти його політичної діяльності вивчав і автор нинішнього дослідження (Lekhniuk, 2018). Інші студії або зосереджуються на вузьких елементах життя очільника середовища (Romaniuk, 2009), або носять радше популярний характер (Pavlyshyn, 1997).

Мета статті розкрити погляд одного з провідних українських політиків кінця XIX – першої чверті XX ст., Олександра Барвінського, на причини невдач українських державотворчих змагань 1917–1921 рр., висловлений ним на сторінках своїх неопублікованих мемуарів.

Виклад основного матеріалу. У дискусіях про події Української революції 1917–1921 рр. питання про причини невдач державотворчих спроб українців Галичини і Наддніпрянщини залишається одночасно відкритим і актуальним. Сучасний етап української історії, що характеризується російською агресією проти України і черговою загрозою нашій державності, змушує вкотре повертатись до аналізу подій сторічної давності.

Попри чималу кількість сучасних наукових досліджень причин невдач Української революції, необхідно пам'ятати, що цей пошук розпочався «по гарячих слідах» ще у 20-х рр. XX ст. У наукових опрацюваннях і публіцистиці, приватній кореспонденції і мемуарах недавні учасники чи просто сучасники подій 1917–1921 рр., представники усіх напрямів української політичної думки намагались пояснити такий результат.

У міжвоєнне двадцятиліття вагомий внесок у дискусії навколо революційних подій зробили представники українського консерватизму. Найвідомішими є погляди найвизначнішої постаті в історії вітчизняної консервативної думки – В'ячеслава Липинського, висловлені ним у програмовій праці «Листи до братів-хліборобів» та інших творах. Знаними є також оцінки часто критичні, революційних подій Осипом Назаруком, Василем Кучабським тощо. Натомість, майже невідомими є думки з цього приводу представника старшого покоління українських консервативних діячів, одного з чільних представників цього ідейного напрямку в Галичині останньої чверті XIX – першої чверті XX ст. – О. Барвінського.

О. Барвінський (1847–1926 рр.) – український політичний, культурно-освітній діяч. Упродовж життя був депутатом Галицького крайового сейму (1894–1904 рр.), палати послів (1891–1907 рр.) та палати панів (1917–1918 рр.) парламенту австрійської частини монархії Габсбургів – Державної Ради. У 1918–1919 рр. – делегат Української національної ради з 9 листопада 1918 по 4 січня 1919 р. – державний секретар віросповідань і освіти в уряд ЗУНР. Також О. Барвінський – активний популяризатор української історії, насамперед завдяки видавничій серії «Руська історична бібліотека», одним із перших застосовував термін «Україна-Русь» замість просто «Русь» (Chornovol). Один з ініціаторів перетворення Літературного товариства ім. Шевченка на наукове, його голова упродовж 1892–1897 рр.

У політичній діяльності О. Барвінський запам'ятовується як лідер українського християнсько-суспільного руху – консервативного середовища, що виникло внаслідок розколу галицьких народовців після провалу політики польсько-українського порозуміння у 1890–1894 рр. – т. зв. «нової ери». На відміну від більшості народовців,

лідером яких був Ю. Романчук, О. Барвінський наполягав на потребі продовжувати прагматичну, або ж «реальну» (IL, f.135, s. 30, ark 0), політику. Її суть полягала в пошуку можливостей для порозуміння (допустимого з точки зору цінностей і принципів) як з провідними польськими політиками Галичини, так і «міродатними» віденськими урядовими колами задля здобуття максимально широких можливостей для культурно-освітнього і, як наслідок, політичного розвитку українців. Опозиційну політику Ю. Романчука О. Барвінський вважав безперспективною, оскільки, на його думку, українці в Австро-Угорщині не досягли ще необхідного рівня суспільного розвитку, а отже й необхідної для ефективної опозиції політичної ваги (LNSL, DM, f. 11, s. 5387, p. 1–2). Такі погляди були причиною постійної критики і звинувачень, часто голосливих і необґрунтованих, у пропольськості й «угодовстві» зі сторони інших українських політичних сил Галичини (Nashi, 1910).

Окрім прагматизму, головними засадами консервативної ідейно-політичної платформи О. Барвінського і християнсько-суспільного руху були: пріоритетність організаційно-просвітньої роботи («органічної праці») серед народу над гучними політичними акціями й маніфестаціями; акцент на ключовій ролі релігії і церкви (в даному випадку – Греко-Католицької) в житті суспільства з опорою на західну культурно-інтелектуальну традицію, а отже жорстке опонування усім антирелігійним проявам в українському суспільстві Галичини; безапеляційна антирусофільська постава (як наслідок «західництва» О. Барвінського та його однодумців).

Втілити на практиці ці постулати О. Барвінському не вдалося. З середини 1890-х років до початку Першої світової війни політичні позиції християнських суспільників і їх лідера в українській політиці Галичини еволюціонували від провідних до фактично маргінальних. Причиною не була недієздатність ідейної платформи, а внутрішні й зовнішні проблеми середовища. Серед внутрішніх чинників – тотальна залежність руху від свого очільника (Lekhniuk) та нечисленність (LNSL, DM, f. 11, s. 5387). Щодо зовнішніх, то до політичних невдач Барвінського спричинила вже згадана постійна критика, насамперед націонал-демократів, а також загальні тенденції суспільно-політичного життя. Ширення націоналізму й соціалізму, залучення широких мас до політичної активності та загальна радикалізація суспільно-політичного простору – усе це не залишало шансів для поміркованих і погано пристосованих до нової епохи консерваторів (Lekhniuk, 2016).

«Спомини з мого життя» О. Барвінський розпочав писати ще в часі активної політичної діяльності перед Першою світовою війною і провадив роботу над ними аж до своєї смерті (рукопис обривається на подіях 1908 року). Ці мемуари за своїм тематичним і змістовим наповненням є чи не найбільшим вмістилищем інформації про політичні, культурні та інші процеси в тогочасній Галичині. Лише рукописи, що охоплюють події 1888–1908 рр. налічують біля 6000 аркушів з додатками (Vуnag, Нугуч, 2004, 14). Хоча автор і не встиг довести текст до подій 1917–1921 рр., у зошиті XXXIX рукопису «Споминів.» (написаному в березні-травні 1925 р.) є фрагмент ретроспективного аналізу Барвінським причин і передумов невдач державницьких намагань українців. Ця частина мемуарів цінна не лише у контексті розширення уявлень про оцінки подій Української революції, а й для кращого розуміння природи консервативного світогляду О. Барвінського й історії українського консерватизму в Галичині.

Особливістю аналізу О. Барвінським боротьби українців за власну державність є те, що він не концентрує увагу на конкретних подіях власне цих років. Свою оцінку тут він обмежує висловленням солідарності з оцінками В'ячеслава Липинського й Дмитра Дорошенка, висловлених на сторінках «Хліборобської України» (IL, f. 135, spr. 40, p. 641). Натомість О. Барвінський акцентує на ширших і триваліших тенденціях суспільно-політичного життя українців в монархіях Романових і Габсбургів, котрі, на думку автора «Споминів.» і призвели до невтішних наслідків.

Другою особливістю є персоніфікованість розгляду цих негативних довоєнних процесів. Невдачі Української та Західноукраїнської Народної Республіки О. Барвінський трактує як наслідок діяльності двох осіб – М. Грушевського і Ю. Романчука. Вибір останнього може дивувати, зважаючи на те, що на час проголошення Західної Української Народної Республіки (далі – ЗУНР) він вже не відігравав колишньої ключової ролі. З іншого боку – це дві постаті, з якими О. Барвінський був особисто добре знайомий. Ймовірно, серед усіх діячів Української Народної Республіки (далі – УНР) доби як Центральної Ради, так і Директорії, саме про М. Грушевського лідер християнсько-суспільного руху міг сказати найбільше.

Історія стосунків О. Барвінського і М. Грушевського пройшла етапи від тісних товариських відносин в момент приїзду київського історика до Галичини у 1894 р. до розриву відносин і взаємних публічних звинувачень у пресі й публіцистиці та намагання керівництва Наукового товариства ім. Шевченка на чолі з М. Грушевським виключити Барвінського з організації за критику товариства у часописі «Руслан». М. Грушевський вважав хибною спрямовану на компроміс політику О. Барвінського. Своєю чергою, лідер християнських суспільників критикував як спроби політичної активності професора, так і його науковий доробок (Telvak, 2017).

Безумовно, тривала історія взаємних образ і звинувачень наклала відбиток на трактування О. Барвінським ролі й заслуг М. Грушевського, в тому числі й у подіях Української революції. Перша «провина» М. Грушевського полягала у активному ангажуванні до галицької політики у намаганні посісти в ній ключову роль попри застереження як О. Барвінського, так і членів київської Громади – Володимира Антоновича й Олександра Кониського. На думку О. Барвінського, усі політичні починання історика були недоречними й безуспішними – що у випадку членства в Українській націонал-демократичній партії (далі – УНДП), що в боротьбі за відкриття українського університету у Львові (IL, f. 135, s. 40, p. 639–640).

Вердикт лідера християнсько-суспільного руху щодо політичних здібностей М. Грушевського є недвозначним: «Своїм вмішнуванням у непідходящі до его таланту політичні справи вносив більше заколоту, як помочи та непотрібно марнував свої сили, котрі з великим хісном міг був обернути на довершенне розпочатих історично-наукових праць і видань» (IL, f. 135, s. 40, p. 642). Цим, а також нестачею у М. Грушевського дипломатичного і державницького хисту, пояснює О. Барвінський невдачі історика у добу Центральної Ради (IL, f. 135, s. 40, p. 640).

Найдошкульніший ж критиці автор «Споминів.» піддає М. Грушевського не за політичні прорахунки, а за його діяльність між 1894 і 1914 рр. На думку О. Барвінського, завданням учня В. Антоновича у Львові було вироблення чіткої національної свідомості й почуття національного обов'язку серед інтелігенції та студентства (IL, f. 135, s. 40, p. 6437). Аргументуючи точку зору про невдачу М. Грушевського у цій сфері, галицький діяч, у традиціях консерваторів і представників державницької школи в українській історіографії, зазначав: «У своїй великій історії вельми просторо й подрібно оповів [Грушевський] про княжі межисобиці, про боротьбу укр[аїнського] народу в литовсько-руській добі і за козаччини, одначе сими просторими оповіданнями не витворив ясної і виразної національної свідомости, навіть серед академ[ічної] молодежи, не навчив сумлінного і точного сповнювання народного обов'язку, не виробив почуття і розуміння державної ідеї, опертої на кріпких національних основах» (IL, f. 135, s. 40, p. 637–638).

Додатковою причиною невдачі О. Барвінський, також традиційно для багатьох критиків Грушевського, зокрема й діячів Української Народної Республіки загалом, вважав домінування ідей Михайла Драгоманова, які, за твердженням львівського консерватора, не були здатними сформувати державницьку ідею і виховати суспільство у правильному руслі. До того ж, змагання до досягнення «всесвітнього

поступу» відволікало сили від національного розвитку (IL, f. 135, s. 40, p. 638). У контексті критики ідей М. Драгоманова О. Барвінський також відзначає творення великої кількості політичних партій («З котрих можна би зложити цілий словарець») після Лютневої революції у Російській імперії як чинник політичної слабкості й нестабільності молодій українській державі на схід від Збруча (IL, f. 135, s. 40, p. 638).

Народницький характер історичних концепцій М. Грушевського і пов'язане з цим питання його «невдачі» у вихованні молоді особливо турбувало О. Барвінського. Це пояснюється надважливою роллю, яку він сам і загалом представники християнсько-суспільного руху надавали питанню виховання молодого покоління і пов'язаному з цим питанням авторитету старшого покоління. У пресі й публіцистиці О. Барвінський і його однодумці неодноразово негативно висловлювались щодо участі молоді в політичних процесах, акцентуючи, що її першочергове завдання – здобуття необхідних знань і кваліфікації, щоб у майбутньому перебрати до своїх рук народні справи (*Zadachy ruskoi shkilnoi molodizhy*). Ілюструє ставлення християнських суспільників до «політикування» молоді питання українського університету. О. Барвінський вважав, що найголовнішою передумовою його створення є наявність достатніх наукових сил в суспільстві і що саме на цю мету слід спрямувати усі сили, а не витратити їх на безрезультатні маніфестації (LNSL, DM, f. 11, s. 5387, p. 9–10.). Це пояснює скептичне ставлення його, а також іншого знаного діяча християнсько-суспільного руху – Кирила Студинського – до сецесії українських студентів Львівського університету 1901 р. (LNSL, DM, f. 11, s. 2483, p. 56.)

Недостатня освіченість українського суспільства як Галичини, так і Наддніпряни, з точки зору О. Барвінського була головною загрозою національним змаганням, а отже і основою причиною невдач по обидві сторони колишнього австрійсько-російського кордону. У розпал війни, в січні 1915 р., лідер християнських суспільників писав, що остереігається «дикого духу давньої «черни» як неодноразової в минулому перешкоди розвитку державного життя українців (LNSL, DM, f. 11, s. 5386, p. 4.).

Насамкінець, у вину М. Грушевському ставилось його ніби то небажання розірвати ще до війни контакти з Російською імперією, зокрема відмова прийняти австрійське підданство й припинити контакти з російськими вченими. Не викликало захоплення у О. Барвінського і бажання М. Грушевського перенести видання «Літературно-науково вісника» до Києва. Із посиланням на слова Михайла Павлика, консерватор стверджує у мемуарах, що, як голова НТШ, Грушевський навмисно блокував вихід у 1909 р. ювілейного тому «Записок.» цього товариства, присвячених 200-літтю битви під Полтавою та І. Мазепі і, понад те, обіцяв урядовим колам Петербурга взагалі не допустити виходу цього видання у ювілейний рік (IL, f. 135, s. 40, p. 637 zv.).

Таку гостру реакцію О. Барвінського на небажання М. Грушевського розірвати усі зв'язки із державою Романових слід пояснити традиційним для галицьких народовців негативним ставленням до Росії. Утім, якщо націонал-демократи нерідко укладали політичні домовленості з русофілами, то для християнських суспільників і особисто О. Барвінського такі кроки були абсолютним табу. Серед усіх галицьких українських політичних груп саме це консервативне середовище було найбільш антиросійським і антирусофільським.

Союзи з русофілами були одним із основних закидів О. Барвінського щодо діяльності Ю. Романчука, якого лідер християнсько-суспільного середовища вважав відповідальним за політику народовців, а з 1899 р. – Української національно-демократичної партії. Саме договір більшості народовців з русофілами в середині 1890-х років поклав остаточний край «новій ері» й став каталізатором розколу цього середовища і особисто між Ю. Романчуком та О. Барвінським. До цього вони

тривалий час співпрацювали задля розвитку й зміцнення руху народовців, хоч близькими товаришами, на відміну від ситуації з М. Грушевським, не були ніколи. Як уже сказано, опозиційну політику, прихильником якої був Ю. Романчук, очільник консерваторів вважав безперспективною та неефективною.

З опозиційної постави багатолітнього лідера народовців виводив наступну проблему – певну замкнутість Ю. Романчука, його небажання активно шукати політичних партнерів серед представників інших народів габсбурзької монархії в австрійському парламенті (ІІ, f. 135, s. 40, p. 645; Klish, Lekhniuk, 2016). Пов'язаним з цим було й небажання шукати особистих контактів в урядових колах Відня для їх використання на користь українських інтересів: «Нерадо звертався до міродатних референтів по міністерствах, особливо, коли розходилося про обсади яких становищ нашими людьми, вважаючи се справами особистими» (ІІ, f. 135, s. 40, p. 645). Це було повною протилежністю до політичних практик О. Барвінського, який міг похвалитись найкращими такого роду зв'язками серед усіх українських політиків у Галичині.

Суттєвим докором на адресу Ю. Романчука була його зосередженість винятково на галицьких справах. Для О. Барвінського, який був одним з постійних ініціаторів контактів між галицькими й наддніпрянськими діячами, неодноразово відвідував Київ та мав тривалі дружні відносини з Пантелеймоном Кулішем та Олександром Кониським, питання зміцнення відносин між двома частинами українського народу було визначальним для майбутнього національної справи. У цьому аспекті Ю. Романчук був повною протилежністю до О. Барвінського: «У національних і культурних змаганнях не виходив поза Збруч і Дністер, не глядів знакомств з Придніпрянцями, ненав'язував звязків з київською громадою і лише з нагоди відкриття пам'ятника І. Котляревського їздив до Полтави» (ІІ, f. 135, s. 40, p. 646).

Понад те, лідер опозиційних народовців не проявляв активності і в співпраці з представниками Буковини. У «Споминах...» наведено інформацію про випадок, коли чільні українські діячі цього краю – Степан Смаль-Стоцький і Єротей Пігуляк – звернулися за допомогою до Ю. Романчука й отримали відмову (ІІ, f. 135, srg. 40, p. 647–648). Цей випадок, як і не відвідування Ю. Романчуком Чернівців з нагоди різноманітних ювілеїв задля зміцнення контактів шкодило, на думку О. Барвінського, процесу кристалізації української національної свідомості та єдності (ІІ, f. 135, srg. 40, p. 648).

Тісніше пов'язаний із безпосередньо подіями Української революції докір у недостатній увазі до пропагування української, хоча б галицької, справи у європейських часописах. Саме з цим О. Барвінський пов'язує критичну ситуацію із підтримкою українських інтересів під час війни і в подальшому. У цьому випадку вину Ю. Романчука О. Барвінський поширює також на Костя Левицького і Євгена Петрушевича (ІІ, f. 135, s. 40, p. 649).

Ключовою ж причиною падіння ЗУНР О. Барвінський, як і у випадку УНР, називає не готовність українського суспільства до поставлених перед ним державотворчих завдань. Та якщо щодо наддніпрянських українців цей докір є буденним, то його застосування до випадку західноукраїнської держави – незвичне. Традиційно ЗУНР протиставляється УНР як зразок організованості й порядку в творенні держави з акцентом на вищому рівні політичного досвіду західних українців з огляду на сприятливі умови в конституційній монархії Габсбургів.

Утім, ще до війни й Української революції християнські суспільники активно вказували низький рівень політичної культури в українському суспільстві Галичини та «героїзацію» політики, коли навіть необдумані і позбавлені сенсу вчинки ставали запорукою популярності. Негативну реакцію на такий стан справ легко відстежити в кореспонденції консерваторів. Доброю ілюстрацією їх оцінки політики УНДП і Радикальної партії та курсу на загострення польсько-українських відносин в Галичині є лист Осипа Маковея до О. Барвінського: «Чи вже ті, що не стріляють других, або

самі не гинуть від багнета, не гідні й доброго слова? Чи. plebs є тільки на те, щоби «герої» робили з ним свої божевільні досьвіди?» (LNSL, DM, f. 11, s. 1802, p. 105). Найкращим ж шляхом до розуміння оцінки середовищем О. Барвінського політичної культури українського суспільства є поема усе того ж О. Маковея «Ревун» – гостра сатира на тогочасних українських опозиційних політиків (LNSL, DM, f. 11, s. 1802, p. 21 zv.).

Поширення явища, яке сьогодні прийнято вважати популістською риторикою та зростання впливу «вічевих крикунів» (IL, f. 135, s. 40, p. 650) і стало, на думку О. Барвінського, основною проблемою ЗУНР: «На початкові місяці, на трудні й вельми одвічальні становища перлися люди в значній частині без всякого знання, без почуття обов'язку, без розуміння укр[аїнської] державної ідеї. та вводили розлад і розстрій в краю, а чимало передових людей своєю користололюбністю наводили сором на укр[аїнську] державу. Всякі погані справи усувані зі своїх становищ діячі розмазували й виволікали в часописях і брошурах, одні проти других і викликали превелику радість між нашими ворогами. Будучий історик короткого естествовання Західно-Укр[аїнської] держави буде мати Геркулесову роботу, щоби в сій воєнній і повоєнній публіцистиці дошукатися ясних сторінок занепащеної у великій мірі нашими людьми сеї держави. Недостача в переважній частині наших тодішніх діячів заводового підготовлення, сумлінного й безкорисливого сповнювання народного обов'язку, політично-державного вишколення, демагогічна політика та нагінка за дешевою популярністю серед неосвідомих широких верств причинилися до забору Укр[аїнської] держави жадібними й проворними сусідами і тут відбилися болючо похибки кількадесятилітньої нашої політики в констит[уюційній] монархії» (IL, f. 135, s. 40, p. 650–651).

Важливою частиною роздумів О. Барвінського про долю українських держав революційної доби є наведення ним прикладу того, як, на його думку, мало би розвиватись суспільство з успішним підсумком у формі постанови незалежної національної держави. Таким зразком у консерватора виступають провідники чеського руху, а насамперед «батько» чеського національного відродження і лідер помірковано-консервативної партії «старочехів» Франтішек Палацький. О. Барвінський наводить слова цього чеського науковця і політика про те, що могутність народу визначає не чисельність, територіальні чи матеріальні показники, а «лише діяльна участь при строєнні суспільно-народної будови із щораз висшими поверхами, лише висновуванне з власного духа щораз нових первістків розвитку, які двигають людство інтелектуально й етично на висший щабель культури» (IL, f. 135, s. 40, p. 634). Саме діяльність ф. Палацького, а також Томаша Масарика, О. Барвінський вважає зразком, який мали б наслідувати українські політики як під час державницьких змагань, так і впродовж попередніх десятиліть національного будівництва в XIX – початку XX ст.

Висновки. Очевидно, що міркування О. Барвінського не дають цілісної і вичерпної відповіді на питання про причину поразки УНР і ЗУНР. Не пропонують вони і рецепту альтернативних дій задля кращого результату державницьких змагань. Можна припустити, що автор «Споминів.» і не ставив перед собою такого завдання, плануючи детальніше повернутись до даної проблеми при доведенні мемуарів до 1917–1921 рр. Навіть наявний фрагмент, попри очевидний суб'єктивізм «Споминів...» (як і будь-яких мемуарів) і присутність в тексті за давних непорозумінь й образ, містить оригінальні міркування. Якщо думки О. Барвінського про долю УНР йдуть у руслі традиційної критики цієї держави та її творців з консервативно-державницького табору, то його зауваги щодо внутрішніх причин поразки ЗУНР є нетиповими й оригінальними. Так чи інакше, залучення «Споминів» О. Барвінського відкриває додаткові можливості для аналізу подій сторічної давності, все ще так актуальних сьогодні.

Випадковість це чи ні, однак О. Барвінський у проаналізованому фрагменті мемуарів проектував описувані ним явища на нашу епоху: «Якщо дбатимемо про розбуджене, розповсюджене і скріплене народної свідомости в найширших верствах українсько-руської суспільности, якщо розбудимо в ній сю духову енергію, запалимо в її душах світло народних ідеалів та віру в їх спасенність, тоді наші нащадки з іншими придбаннями зустрінуть XXI століття, як ми зустрічаємо ХХте» (ІІ, f. 135, s. 40, р. 635). Ці роздуми актуальні ще більше тому, що на початку ХХІ ст. виклики, що стоять перед українською державою і суспільством мають аж надто багато спільного з досвідом сторічної давності.

Бібліографія

Аркуша, О. Г. (1997). Олександр Барвінський (до 150-річчя від дня народження). Львів. 34 с.

Винар, Л. І., Гирич, І. Б. (2004). Вступне слово. Упор. А. Шацька, О. Федорук; ред. Л. Винар, І. Гирич, *Барвінський О. Спомини з мого життя*. (Т. 1. сс. 11–14). Київ: Смолоскип.

Задачі рускої шкільної молодіжи. *Руслан*. 1905. Ч. 184. 18 (31) серпня; Ч. 185. 19 серпня (1 вересня).

Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України, відділ рукописних фондів і текстології.

Кліш, А. Б., Лехнюк, Р. О. (2016). Співпраця слов'янських депутатів християнсько-суспільного напрямку в австрійській Державній раді наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. (за українськими джерелами). *Проблеми слов'янознавства*, 65, С. 167–177.

Лехнюк, Р. О. (2017). Дилеми українського консерватора – приклад Олександра Барвінського. *Матеріали ІІІ Міжнародної науково-практичної конференції «Тернопіль і Тернопілля в історії та культурі України і світу (від найдавніших часів до – сьогодення)»* / За заг.ред.проф. І. С. Зуляка. Тернопіль: «Вектор». С. 66–72.

Лехнюк, Р. О. (2016) Українські консервативні середовища у ідейному просторі Львова початку ХХ століття. *Львів: місто – суспільство – культура: Зб. наук. праць*, 10 (1), С. 310–345.

Лехнюк, Р. О. Кирило Студинський і консервативний християнсько-суспільний рух у Галичині наприкінці ХІХ – на початку ХХ століття (до 150-ліття з дня народження). URL: http://library.lnu.edu.ua/bibl/index.php?option=com_content&view=article&id=1502:kyrylo-studynskiy-i-konservatyvnyj-hrvystyjansko-suspilnyj-ruh-u-galychyni-naprykinci-hih-na-pochatku-hh-stolitlja-do-150-littja-z-dnja-narodzhennja&catid=1:latest-news&Itemid=1

Львівська національна наукова бібліотека ім. В. Стефаніка, відділ рукописів.

Наші християнські суспільники (1910). Львів: Накладом редакції «Діла». 77 с.

Павлишин, С. С. (1997). Олександр Барвінський. Львів: Академічний Експрес. 148 с.

Романюк, С. Д. (2009). Олександр Барвінський – публіцист, редактор, видавець. Національна академія наук України, Львівська національна наукова бібліотека України ім. В. Стефаніка. Львів: Національна академія наук України, Львівська національна наукова бібліотека України ім. В. Стефаніка. 373 с.

Тельвак, В. В. (2017) Михайло Грушевського та Олександр Барвінський на тлі українського руху кінця ХІХ – першої третини ХХ століть. *Записки Наукового товариства імені Шевченка. Праці Історично-філософської секції*, 270, С. 82–102.

Чорновол, І. П. (2004). Тягар прагматизму, або Олександр Барвінський у світлі сучасності. Упор. А. Шацька, О. Федорук; ред. Л. Винар, І. Гирич, *Барвінський О. Спомини з мого життя*. (Т. 1. сс. 17–35). Київ: Смолоскип.

Чорновол, І. П. Галицькі війни за історію. URL: <http://zbruc.eu/node/5444>.

References

Arkusha O. H. (1997). Oleksandr Barvynskiy (do 150-richchia vid dnia narodzhennia) (Oleksander Barvinsky (to the 150th anniversary)). Lviv. 34 p. [in Ukrainian]

Chornovol I. P. (2004). Tiagar prahmatyzmu, abo Oleksandr Barvynskiy u svitli suchasnosti [The burden of pragmatism or Oleksander Barvinsky in the light of the present age]. Upor. A. Shatska, O. Fedoruk; red. L. Vynar, I. Hurych, Barvynskiy O. *Spomyny z moho zhyttia*. (T. 1. pp. 17–35). Kyiv: Smoloskyp. [in Ukrainian]

Chornovol I. P. Halytski viiny za istoriiu [Galician wars for history]. URL: <http://zbruc.eu/node/5444>. [in Ukrainian]

Institut literatury im. T. H. Shevchenka NAN Ukrainy, viddil rukopysnykh fondiv i tekstolohii [IL – Institute of Literature T. G. Shevchenko National Academy of Sciences of Ukraine, The Department of Manuscripts and Textual Studies].

Klish, A. B., Lekhniuk, R. O. (2016). Spivpratsia slov'ianskykh deputativ khrystyiansko-suspilnoho napriamu v avstriiskii Derzhavnii radi naprykintsi XIX – na pochatku XX st. (za ukrainskymy dzherelamy) [The cooperation of Slavic Christian-Social deputies in the Imperial Council in the end of the XIX – in the beginning of the XX century (based on Ukrainian sources)]. *Problemy slovianoznavstva*, 65, pp. 167–177 [in Ukrainian].

Lekhniuk R. O. (2017). Dylemy ukrainskoho konservatora – pryklad Oleksandra Barvinskoho [Dilemmas of the Ukrainian conservative politician – example of Oleksander Barvinsky]. *Materialy III Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii «Ternopil i Ternopil'ia v istorii ta kulturi Ukrainy i svitu (vid naidavnishykh chasiv do – sohodennia)» / Za zah.red.prof. I. S. Zuliaka. Ternopil: «Vektor»*. Pp. 66–72. [in Ukrainian]

Lekhniuk, R. O. (2016) Ukrainski konservatyvni seredovyscha u ideinomu prostori Lvova pochatku XX stolittia [Ukrainian conservative environments in ideological space of Lviv at the beginning of XX century]. *Lviv: misto – suspilstvo – kultura: Zb. nauk. prats*, 10 (1), pp. 310–345 [in Ukrainian].

Lekhniuk, R. O. Kyrulo Studynskyi i konservatyvnyi khrystyiansko-suspilnyi rukh u Halychyni naprykintsi XIX – na pochatku XX stolittia (do 150-littia z dnia narodzhennia) [Kyrulo Studynskyi and the Christian-social movement in Galicia in the late – XIX – early XX century (in 150th anniversary)]. URL:

http://library.lnu.edu.ua/bibl/index.php?option=com_content&view=article&id=1502:kyrulo-studynskyi-i-konservatyvnyi-hrystyiansko-suspilnyi-ruh-u-galychyni-naprykintsi-hih-na-pochatku-hh-stolittia-do-150-littja-z-dnja-narodzhennja&catid=1:latest-news&Itemid=1 [in Ukrainian]

Lvivska natsionalna naukova biblioteka im. V. Stefanyka, viddil rukopysiv [LNSL, DM – Lviv National Scientific Library of Ukraine named after. V. Stefanyk, Department of Manuscripts].

Nashi khrystyianski suspilnyky (1910). Lviv: Nakladom redaktsyi «Dila». 77 p.

Pavlyshyn S. S. (1997). *Oleksandr Barvynskyi [Oleksander Barvinsky]*. Lviv: Akademichnyi Ekspres. 148 p. [in Ukrainian]

Romaniuk S. D. (2009). *Oleksandr Barvynskyi – publitsyst, redaktor, vydavets [Oleksander Barvinsky – publicist, editor, publisher]*. Natsionalna akademiia nauk Ukrainy, Lvivska natsionalna naukova biblioteka Ukrainy im. V. Stefanyka. Lviv: Natsionalna akademiia nauk Ukrainy, Lvivska natsionalna naukova biblioteka Ukrainy im. V. Stefanyka. 373 p. [in Ukrainian]

Telvak V. V. (2017) Mykhailo Hrushevskoho ta Oleksandr Barvynskyi na tli ukrainskoho rukhu kintsia XIX – pershoi tretyny XX stolit [Mykhailo Hrushevskyy and Oleksandr Barvinskyi on the background of Ukrainian movement in the end of 19th – first third of 20th centuries]. *Zapysky Naukovoho tovarystva imeni Shevchenka. Pratsi Istorychno-filosofskoi sekcii*, 270, pp. 82–102 [in Ukrainian].

Vynar L. I., Hyrych I. B. (2004). Vstupne slovo (Intoruction). Upor. A. Shatska, O. Fedoruk; red. L. Vynar, I. Hyrych, Barvynskyi O. Spomyny z moho zhyttia. (T. 1. ss. 11–14). Kyiv: Smoloskyp [in Ukrainian].

Zadachy ruskoi shkilnoi molodizhy. *Ruslan*. 1905. Ch. 184. 18 (31) serpnia; Ch. 185. 19 serpnia (1 veresnia) [in Ukrainian].